

Pécsi Györgyi

„Félelem nélkül élni”

Világképteremtés Kányádi Sándor gyermekverseiben és meséiben

Amikor Kányádi Sándor 1960-ban, fiatal költőként úgy döntött, hogy a marosvásárhelyi Hajdú Győző főszerkesztésével jegyzett, akkor alapított *Igaz Szó* című irodalmi folyóirat helyett Kolozsváron marad, és a szintén ekkor induló *Napsugár* című gyermeklapot választja, melynek szerkesztője, s egyúttal szerzője lesz egészen 1990-es nyugdíjaztatásáig, bizonyosan nem sejtette, hogy e döntésével egy életre elkötelezi magát a gyermekirodalom mellett is. S talán még kevésbé sejtette, hogy úgynevezett felnőtt verseinek fogadtatásában is szerepük lesz a gyermekek számára írt verseinek, meséinek. A hatvanas-hetvenes években Erdélyben, majd a nyolcvanas évektől már Magyarországon és a Kárpát-medencében is a legnépszerűbbnek ismert költő páratlan olvasói sikere ugyanis részben a gyerekolvasók irányából érkezett.

A szerkesztőknek (a *Napsugár* szerkesztésében jelent meg *A Hazai Sólymai* című másik magyar nyelvű pionír lap is, amelynek szintén rendszeres szerzője a költő) a korabeli kultúrpolitikai elvárások szerint az is feladatuk volt, hogy népszerűsítsék a lapokat és előfizetőket toborozzanak. Fől kellett keresniük iskolákat, óvodákat, városokat, falvakat. Kányádi Sándor ezt a kötelességből reá szabott munkát szerencsésen össze tudta egyeztetni habitusával és ars poeticájával – személyisége derűjének, kapcsolatteremtő készségének köszönhetően egyre népszerűbbek lesznek a találkozók, melyek lassacskán rendkívüli irodalomórákká alakulnak, a költő körül pedig olyan gyerekolvasó réteg toborzódik, mely Benedek Elek óta példátlan a romániai (és a magyarországi) magyar irodalomban. Benedek Elek a *Cimbora* című gyermeklapot a trianoni döntés után indította el, mely 1922–1929 között jelent meg, s ő tette rendszeressé a kis olvasókkal való találkozásokat is, ahol szintén előfizetőket toborzott a *Cimborához*, de ezt a gyakorlati célt összeegyeztette a legnemesebb népneveléssel, népműveléssel. „Elek apó” útját folytatta Kányádi Sándor is, aki arra törekedett – miként ezt számos alkalommal interjúban, találkozón elmondta –, hogy a legkülönbözőbb korosztályú és iskolai végzettségű embereket megszólítsa, és megszerettesse a költészetet. „A mi nyomorúságos helyzetünkben, amiben sok gyönyörűség is volt, például az olvasótalálkozók tartották a lelkeket. Száznál több találkozót tartok évente ma is, és ezeket én fontosnak, valamifajta irodalmi szolmizálásnak, Kodály-dolognak tartom, azzal a különbséggel, hogy Kodály Zoltán nem egyedül ment, hanem voltak óvodái és módszerei. Én nem tudtam ilyen módszert kidolgozni. Arra vagyok büszke, hogy karonulótól boton támaszkodóig, vagyis iskolai végzettségre való tekintet nélkül tudunk irodalomról beszélgetni. Nem a saját verseimről, az is elhangzik olykor, hanem az irodalom megszerettetéséről” – mondotta az egyik interjúban (*A magyar költészet Ruhr-vidéke*; Forrás, 1997/2).

Gyermeklap munkatársaként nem csupán szerkesztette a lapot, de rendszeres írt gyermekverseket, rövidebb meséket, alkalmi költeményeket, például ünnepekhez, évszakokhoz kapcsolódó etűdöket. 1961-ben jelenik meg első gyermekverskötetete, a *Kicsi legény nagy tarisznya*, 1964-ben a *Fényes nap, nyári nap*, 1965-ben a *Három bárány*, s aztán a nyolcvanas évektől szinte követhetetlenül megszorodnak könyvei: romániai, magyarországi, majd (cseh)szlovákiai kiadások, részben utányomások, részben új válogatások révén mára mintegy harminc kötet jelzi Kányádi Sándor gyermekkönyveit. Verseinek, meséinek emlékezetesebb kiadásai, a teljesség igénye nélkül: *A bánatos királylány kútja* (1972, 2001); *Farkasúzó furulya* (1979); *Kenyérmadár* (1980); *Tavaszi tarisznya* (1982, 1992); *Virágon vett vitéz* (1983, 2001); *Madármarasztaló* (1986); *Kükiüllő-kalendárium* (1989) *Néma tulipán* (1992); *Billeg-ballag* (1993); illetve meseregényei, a *Világlátott egérke* (1985, 1997, 1998) és a *Talpas történetek és a kíváncsi Hold* (1997, 2001), ez utóbbiak angol, orosz és német nyelven is (2000–2006).

Kányádi Sándor ars poeticájából következik, hogy gyerekverseit – külön ciklusba sorolva – rendszerint besorolja úgynevezett felnőtteknek szánt versesköteteibe is. A *Sörény és koponya* (1989) című kötetének tragikus versei közé *Madáretető* címmel emelt be egy ciklusnyi gyerekverseket, a *Valaki jár a fák hegyén* (1997) című „egyberostált” (összegyűjtött) versei pedig a költő gyerekverseinek legteljesebb gyűjteményét is tartalmazza: *Tavaszi tarisznya – Napsugár versek* cikluscímmel az 1957 és 1989 között írott költeményeit, külön ciklusban a *Kükiüllő-kalendárium* évszaksorolójának 12+1 versét, illetve a 2002-es *Felemás őszi versek* (új versek) kötetben is helyet kapnak gyermekversei is. A gyermekvers „elegyítése” az ún. felnőtt versekkel részint annak illusztratív igazolása, hogy a költő szerint nincs különbség gyermekvers és felnőtt vers között, csak jó vers van és rossz vers, másrészt ez a költészetpedagógiai kötetkoncepció az olvasók generációs folytonosságát is szem előtt tartja: ugyanabban az *egyetlen* könyvben találja meg a maga olvasnivalóját a felnőtt is, meg a gyermek is, az utóbbi megszokja a könyvet, kíváncsi, s fokozatosan megismerkedik a „komoly” versekkel is.

A prózai meséket illetően rendszerint nem jelent dilemmát, hogy kinek készül a prózában megírt mese (noha a mese eredendően az arab világban felnőtteknek szólt), de rendre fölvetődik az osztályozás a (gyerek)versek esetében. Kányádi Sándorhoz hasonlóan nem fogadta el a „gyerekvers” „felnőtt vers” megosztást mások mellett Weöres Sándor sem. Weöresnél sem könnyű eldönteni (kérdés persze, érdemes-e), melyik verse tekinthető gyerekversnek, vagy gyerekversnek is, s melyik csak, vagy inkább felnőttekhez szóló költészetnek. Így Kányádi Sándor – elsősorban korai – lírájában (*Harmat a csillagon* kötet, 1964) is több olyan „felnőtt” verset találhatunk, amelyek egy igényesebb, a kisiskolás kortól a kiskamaszkorú olvasókig készült versválogatásban szintén helyet kaphatnának. (Ahogy például Nagy Lászlónak *Csodafüű-szarvas* címmel felnőtt verseiből is készült válogatás a fiatal olvasók számára.) Elsősorban az olyan, a 19. századi népies lírával rokonítható allegóriákra, zsánerekre, dalokra gondolok, mint a *Bot és furulya*, az *Öreg kút az utca szádán*, az *Arany János kalapja*, az *Elszabadult, fut a lovam*, a *Sirálytánc*, a *Farkasok dala*, a *Jó szárnút, jó fejsze* című versek. Mindez csak megerősíti a költő azon vélekedését, hogy nem érdemes és nem is szabad szigorúan elválasztani a gyerekirodalmat a felnőtt irodalomtól, sőt, teszi hozzá Kányádi Sándor, a magyar irodalomban az is csodálatos, hogy nemzeti klasszikusaink bizonyos idő után ifjúsági irodalomká válnak – ahogy azzá vált Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, s bizonyos műveivel Móricz Zsigmond. Kányádi Sándor esetében azért sem húzható meg nagyon éles cezúra a – nem kisgyermek, hanem inkább a – fiatal és a felnőtt olvasó befogadása között, mert a költő ars poeticájának fundamentális része a közérthetőség elve. A költő indulásakor, az ötvenes évek elején a „Lobogónk: Petőfi” jelszava alatt az egyszerűséget, a közérthetőséget követelte meg a kultúrpolitika,

s ezt a normát – egészen más érveléssel – a költő is elfogadta. Ahogy számos alkalommal elmondta, fontosnak tartja, hogy verseit a hat elemít végzett, de sokat olvasott édesapja is megértse, azaz költőként arra törekszik, hogy verseinek különböző befogadói szintje legyen. Ezért nem meglepő, hogy – Domokos Mátyás összegzése szerint – ma az iskolai versmondó versenyek legnépszerűbb költője Kányádi Sándor, s – magam is tapasztaltam – tizenéves fiatalok mondják, megértve a vers legfontosabb üzenetét, mély átéléssel a *Fától fáig* című nagyon mély létbölcseleti költeményét. Az is igaz viszont, hogy a versnek egy közérthető, követhető története, egy „mesét” megelevenítő váza van (a lovait kereső kisfiú botorkálása), s ezen a történeten keresztül már be tudnak kapcsolódni a létmegértés elvontabb szférájába.

*

Kányádi Sándor főntebb sorolt, kifejezetten a gyermekolvasókra (vers- és mesehallgatókra) számító gyerekversei, meséi, mesei történetei inkább az óvodás, kisiskolás korúakat célozzák meg. Terjedelmük általában rövid, gyakoriak a költő szóhasználatával a „mesemorzsák” vagy etűdök. Hosszabb meséi (*Talpas történetek, Világlátott egerke*) is olyan mesefüzérek, amelyek önálló egységként is értelmezhető kisebb epizódokból szerveződnek egyetlen történetláncá (így például az esti olvasáshoz is beoszthatók). A költő gyermekversei látszólag nagyon egyszerűek, legtöbbször a természet jelenségeiről, a (többször a valóságból, ritkábban a mesékből) megszokott állatokról szólnak, egyszerű emberi/gyermeki magatartásokat vesznek számba. Meséit nem a cselekmény meglepetésszerű volta, fantasztikumba vesző megképzett tere, a főhősök különlegessége, extremitása, hanem éppen életközelsége, természetessége, a történetnek a mindennapi életbe való beilleszthetősége jellemzi. Mi a titka töretlen népszerűségének mégis, s hogy különböző válogatásban, szerkesztésben, új illusztrációkkal mindegyre a meglepetés, az első ráismerés erejével hatnak? Valóban nem újszerűségükkel, szokatlanságukkal vonzanak, inkább sajátos világvéjük, illetve a művek hangulata, nyelvi megformáltsága révén válnak összetéveszthetetlenül „kányádissá”. A következőkben a költő gyermekverseinek és meséinek néhány jellegzetes vonását emelném ki.

Eddigi legteljesebb gyermekversgyűjteménye a *Valaki jár a fák hegyén* című egyberostált (felöltt) verseskötetben jelent meg, verseinek és meséinek elegyes, reprezentatív gyűjteménye pedig az *A bánatos királylány kútja* című (célzottan gyermekolvasóknak szánt) kötetben. Ez utóbbi alcíme szerint „Versek, mesék, történetek kicsiknek és nagyoknak”. A nagyon tudatosan megkomponált kötetben, mely a bölcsődés-, óvodáskorú kisgyermekhez szóló írásoktól a kisiskolásokat, kiskamaszokat megszólító írásokig ível, prózai mesék váltakoznak verses mesékkel, dalokkal, mondókákkal. E szerkesztési módnak nem csupán technikai oka van, hanem, ahogy az alcím is jelzi, a költő oldja a határt vers és próza, mese és „igaz történet” között. Kányádi Sándor nemcsak a kötet ritmusát jelöli ki a versekkel, hanem a műfajok közti átjárhatóságot a prózai mesékbe funkciószerűen beleszótt, organikusán illeszkedő vendégszövegekkel is érzékelteti, illetve megerősíti. A mesékbe beleszótt versek leggyakrabban népdalok („Zöld erdőben, / kék mezőben...” – *A táltos madárban*; sőt több népdalstrófa is megjelenik például az *A nem sikerült nótavásár* vagy a *Félnótás Ferkó* című mesékben), lehet József Attila- (több népdal, mondóka és saját vers mellett a *Talpas történetek*be a *Medvetánc* öt sora is bekerül), Arany János- vagy saját vers is. A vendégszövegek egyik funkciójáról a költő a címadó (*A bánatos királylány kútja*) mesében beszél érzékletesen. A keretes szerkezetű történetben egy gyermekkori élményére emlékezik vissza a mesélő: aratáskor, vízhordó fiúként a felnőttekkel együtt örömmel hallgatott ebédidőben mesét, igaz történetet. Ebben a mesében az egyik arató asszony meséjét idézi fel az író, aki a helyi monda eredetének titkát mondja el. S amikor az a

királyleány panaszához ér, el is éneklí annak keserves énekét: „Édesanyám, édesanyám, / ahelyett, hogy engem szültél, / mért nem inkább fát ültettél, / vagy egy kutat ástál volna, / aki szomjas, ivott volna.« Lélegzet-visszafojtva hallgattuk a mesét s a szomorú éneket, amit az asszony oly gyönyörűen énekelt, hogy még a felnőttek is megkönnyezték” – teszi hozzá az emlékező. A látszólag egyszerű emlékezés, a keret ürügy lesz arra, hogy a mesélő (az író) valamennyire megismertesse a gyermekeket a régi paraszti életformával, munkarenddel, a mesélés történetének, rítusának az elmesélése pedig pontosan betájolja a mese helyét a közösség életében. A mese, a mesélés a mindennapi közösségi élet része volt, a közösség ünnepei és ihletett pillanata, amikor a mese szépsége (a költészet) megszüntette a távolságot a felnőtt és a gyermek között (nem lehajolt hozzá, hanem föl-emelte). De a mese meséje például szolgál arra is, hogy ugyan egészen más körülmények között, de ma is így érdemes (ahol népdal, ott énekelve) olvasni a mesét.

Ezeknek a népdal-vendégszövegeknek azonban más funkciójuk is van, s talán elsődleges funkciójuk éppen a nyelvörzés és a hagyományörzés. A *Noé bárkája felé* (1973) című („felnőtt”) versében azt írja a költő, hogy a kisebb nyelvi közösségek létének veszélye idején modern Noéként (költőként, értelmiségiként és mindönknek) ma már az anyanyelv szavait kell begyűjteni: „A szavakat is. Egyetlen szó, / egy tájszó se maradjon kint. / Semmi sem fölösleges”, hogy a vízözön elmúltával legyen miből újra fölépíteni az életet. A megőrzött szóval pedig „újra- / teremthetjük magát / az első búzaszemet, / ha már igével élnünk / többé nem lehet.” A tragikus-komor hetvenes-nyolcvanas évek romániai magyarsága fokozottan érzekelte az anyanyelv veszélyeztetettségét, de kiegészíthetjük, hogy megváltozott körülmények között (globalizáció, az angol nyelv térhódítása, a kis nyelvi kultúrák perifériára sodródása) a kis népek változatlanul, ma is az anyanyelv megmaradásáért küzdenek. (A végső lényegét illetően tehát nincs különbség a magyarországi és a kisebbségi magyar nyelv védelme között.) Kányádi Sándor számtalan módon őrzi és örökíti át a nyelvet és a hagyományt. Nemcsak verseinek, meséinek lírai szépségű nyelvi megformáltságával, de azzal is, hogy szelíd, rejtett tanító céllal a magyar népdalkincset is élővé varázsolja – prózai meséibe szöve a népdalok ismeretére, szeretetére tanít, s érzelmileg is megerősíti a kötést. Egy másik gyakori módja a nyelvörzésnek az, amikor az eredetmesék mintájára egy-egy szólás, közmondás jelentését fejt föl az író. Hogy mit jelent a félnótás kifejezés (*Félnótás Ferkó*), hogyan értse, hogyan, mikor használhatja a *Tűvé-tevő*, a *Fából vaskarika* szólást, az *Alkalm szüli a tolvajt* vagy a *Ki mint vet, úgy arat* közmondást a gyermek, ezekhez anekdotikus, játékos történetekben vezet el az író. Az önálló eredetmesék mellett természetesen számtalan alkalommal használ, kelt életre a költő elfeledett, ma már ritkábban használt szófordulatokat, kifejezéseket – az eszközhasználatától a népi időjárásjóslásig.

Kányádi Sándor meséinek, verseinek másik legjellemzőbb vonása a személyesség és az életszerűség. Rendszerint már a mese felütései, az első mondatok meghitt viszonyt teremtenek mesélő és olvasó (mesehallgató) között. Nem egy személytelen narrátor meséli el a mesét, a történetet, hanem egy olyan idősebb férfi, aki maga is emlékezik saját gyermekkorára, gyermekkorának világára, aki gyakran hivatkozik mindennapi tapasztalataira is – nem feledve, hogy a régmúlt vagy a kortársi világ meg nem élt pillanatai a konkrét jelenben élő gyermek számára önmagukban is meseiek. Az író – a klasszikus népmesei fordulatok mellett – gyakran kezdi úgy történeteit, hogy: „Élt a mi falunkban annak idején...”, „Akkora lehettem, mint ti, lehet, hogy még kisebb is valamivel...”, „Az én gyermekkoromban, amikor még...”, illetve él olyan fordulatokkal, mint: „a mi vidékünkön”, vagy „akkor hallottam ezt a történetet” stb. Ez a személyessé tett viszony azonnal otthonos teret képez: a történet, a mese nem külön világ, hanem az élet része, a meseolvasó/hallgató nem fikcióval fog találkozni, hanem megtörtént vagy megtörténhető eseményekkel, „igaz” dolgokkal.

A történetek helyszíne – különösen a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas években írt versekben, mesékben – többnyire az író szülőföldje, Székelyföld, megnevezve is gyakorta a székelyek „szent hegye”, a Hargita, illetve olyan földrajzi nevek fordulnak elő rendre (keresztúri vásár, Küküllő folyó), amelyek a honismeretet, s ezzel együtt az önértéktudatot erősítik. A kisebbekhez szóló állatmesék hősei szintén az erdélyi táj honos állatai: a háziállatok (kacsa, tyúk, kakas, liba, csacsi, ló, kecske, bivaly – utóbbi a kilencvenes évekig hozzártozott az erdélyi falu jellegzetes utcaképéhez), az erdei-mezei állatok (őzike, egerke, róka, tücsök, medve, farkas – ez utóbbiak sem a mesemitológiából ismerősek a székely gyermekek számára, a Keleti-Kárpátokban elterjedtek, s a helyi mitológiában is uralkodó állatok), a sokféle madár (szajkó, csóka, rigó, pacsirta, varjú), növényei, virágai (áfonya, mogyoró, tulipán, fenyő, paszulyka és fuszulyka, krumpli) mind-mind a teremtett mesei világban való otthonosságot, a létbiztonságot sugallják, s csak alig-alig fordulnak elő tájidegen állatok (a papagáj például, ironikus olvasatban). Ebben az életközeli világban még a fantázia teremtette *táltos madár* „igazi” megfelelőjére is ráismerhetnek (felfedezhetik) a gyermekek. A mesei tér megképezése és benépesítése – világgépteremtés. Amikor Kányádi Sándor a szülőföld régiójának helyszíneit, növényeit, állatait idézi meg verseiben és meséiben – a szülőföld szeretetéhez vezet el olvasóját. Hiszen ez a teremtett, állatokkal, növényekkel benépesített gyönyörű mesei világ nagyon hasonlít arra, amivel a gyermek nap mint nap maga is találkozik.

Az író azonban nemcsak a régió, a táj jellegadó természeti csodáit és elemeit teremti újra írásaiban, hanem a romániai magyarság sajátos helyzetét is. Szintén mesélve tanít arra, hogy Erdély többnemzetiségű országrész, ahol székelyek, magyarok mellett szászok és románok is élnek. Az *A bánatos királylány kútja* című reprezentatív kötetét is egy ilyen tanító célzatú történettel zárja. Programosan is megfogalmazza, hogy a különböző népeknek, nemzeteknek békében kell egymás mellett élniük – metaforikusan és érzékletesen: a hidat meg kell építeni akkor is, ha gonosz emberek, irigység, kárörvendés, gonoszság megakadályozza (*A hídépítő balladája*). Másutt elmeséli a hamelni szászok eredetmondáját (*Patkánysíp*), átköltésekben közvetíti a román és a szász népmeséket, a társnépek kultúrkinccseit (*A bivaly és a halacska* – erdélyi szász népmese; *Az eb és a szamár* – Grigore Alexandrescu nyomán). Egy nagyobb gyermekekhez szóló anekdotikus történetben (*A nagyságos fejedelem és a segesvári szászok*) Bethlen Gábor erdélyi fejedelem esetét idézi fel. A hirtelen haragú fejedelem nem pusztítja el a nyakas szászok városát, hanem derűs barátsággal zárja a konfliktust. A mese nemzetiségi üzenetét a konfliktus megoldásába szőtte az író: amikor a fejedelem megjelenik a város alatt, először a hatalom nyelvén, magyarul szól a szász városbíróhoz, aki tört (komikus) magyarsággal válaszol. A fölbosszantott fejedelem németre váltja a szót, ám ekkor megbátorodik a szász városatyá, a fejedelem pedig elbizonytalanodik – a költő itt fogalmazza meg azt a tapasztalatból is formálódó gyönyörű üzenetét (nyelvfilozófiáját), hogy „amikor az ember anyanyelvén szólhat, mindjárt megbátorodik, még ha ráripakodnak is”, azaz mindenki az anyanyelvén képes legpontosabban kifejezni, megfogalmazni panaszát, és leghatékonyabban megvédeni önmagát. Az már újabb adalék az erdélyi toleranciához, hogy a megbékélés utáni mulatságban a szász városbíró a fejedelem kedvenc nótáját énekli, s ez nem más, mint a híres nagykallói rabbiének: „Szól a kakas mán, / majd megvirrad mán...”

Egy másik történetben felidézi gyermekkorának román szomszédját, Duka apót. *A Farkasűző furulyában* gyönyörű, balladás hangulatú emléket állít az iskolázatlan, de emberségből kiválóra vizsgáló egyszerű román embernek. Az emberi minőség, a tartás nem nemzethez, néphez kapcsolódik, mindig személyhez kötődik és egyetemes érték. Ebben a mesében/igaz történetben a költő elmeséli a közte és Duka apó közt szövődött mély lelki kötés, illetve a román apótól örökül kapott bot és furulya történetét – itt olyan

román népdalokat emel be vendégszöveggé, amelyeket tőle tanult. A mesés történetben a költő nemcsak személyességével hitelesíti a román–magyar együttélés példázatos voltát, de nagyon finoman átvezet saját, felnőtt költői világába is: a „bot és furulya” motívum majd a *Harmat a csillagon* (1964) kötet *Bot és furulya* versében nyeri el eszmei értelmezését – a költő számára a furulya lesz a bot is, amivel meg tudja védeni magát az emberben lakozó farkastól. A *Kenyérmadár* című emlékezetes meséjében hasonlóan egy meghatározó gyermekkori élményét meséli el a költő: édesapjával az erdőre mennek, s míg a szekert megrakják, kicsapják a lovakat legelni, melyeket a kisfiúnak kellene utóbb befogni. A kisfiú azonban lovait keresve eltéved az erdőben, félelmében hol sír, hol meg énekel, szólítja, hívja a lovakat, retteg a farkasoktól, majd egy szénaboglyában talál menedéket – késő éjjel édesanyja itt talál rá. A felnőtt mese(föl)olvasó bizonyosan ráismer Kányádi Sándor egyik legismertebb, nagy ívű létbölcseleti költeményének, a *Fától fáig* című versének a történetmagvára, a gyermekolvasó pedig, aki fantasztikus meseként éli meg az igaz történetet, később már úgy találkozik a verssel, hogy emlékezetéből is fölismeri az elvesztés élményét.

Ezek a mese és valóság, mese és költészet közötti nagyon finom átmenetek teszik lehetővé azt, hogy ne csak általában szóljon a költő az alapvető emberi erkölcsi kérdésekről és értékekről (jó-rossz, igazság-hazugság, becsület-becstelenség, materiális és metafizikai érték stb.), hanem azt is, hogy nagyon súlyos, konkrét társadalmi kérdéseket is megfogalmazzon – a gyermekek befogadói szintjén. Verses, illetve prózai meséinek egyik vonulatának a diktatúra idején íródott darabjaiban ugyanis nyomatékosabban jelennek meg azok a dilemmák, amelyek a felnőttek életét erőteljesen átszöttek, s melyek – szükségyszerűen – valamennyire átszivárogtak a gyermekek világába is. A *Néma tulipán* eredetmesében például a kertész arra akarja kényszeríteni virágait, hogy egyformán illatozzanak. A *táltos madár* csodálatos kis vadmadár hősét sem tudja a Környék Ura szolgálatába befogni – utol is éri a mesei igazságszolgáltatás, a madár csak a fáradt kapásoknak, kaszásoknak énekel, kedve szerint; a kegyetlen király soha nem hallhatja meg a *Mesék meséjét*. A nagy fölkelést elárulót és ember-társai után spiclikedőt a közösség bünteti meg. (Itt, a *Fületlen Jankóban* olvasható a *bánatos királylány kútja* kötet talán legkíméletlenebb befejezése: „S már vitték is Akasztófásarkához, mint egy ökröt, húzták kötéllel a nyakában. De előbb még a meglévő fület is tőből lemet-szették, hogy még a másvilágon se tudjon hallgatózni.”) Áthallásos mesének tekinthetjük a *Mátyás-napi vásár* című csúfolódó tréfás verses mesét is („Megmondta az asszony / – otthon ő a császár” – a rettegett diktátornál csak felesége volt rettegettebb és nagyhatalmúbb), s talán a *Krumpli-mese* című szegény ember vigasztalót is. A világlátott egérke számos állat-kalandja (nagyhatalmú egerek, ravaszhaj patkányok, elkényeztetett macskák) után a városi kollégiumban igaz barátokra talál, s ekkor, az egyik fiú bakancsában végre rettegés nélkül alszik el: „Mélyen és nyugodtan. S talán először életében félelem nélkül. És azt álmodta, hogy a világon a legnagyos dolog félelem nélkül élni”.

Hogy ezekben a korhoz jobban kötődő (vagy csak: köthető) mesékben fölerősödött a félelem nélküli élet, a szabadság, a szólásszabadság, a létbiztonság utáni vágy, nem eredményezte azt, hogy ezek a darabok kevésbé szólnának a gyermeki lélekhez, vagy hogy kevésbé illeszkednének a mesei hagyományvilágba. Kányádi Sándor ezúttal is a mese és a mindennapi élet világa közötti határzónán jár könnyedén: a mese, a mesei történet valamilyen módon az élet tündéri realizmussal, képzelettel, fantáziával kiegészített, meghosszabbított folytatása, de nem külön, gyermekek számára teremtett sterilizált világ. Ha a mindennapokban bizonyos értékek fölerősödnek, szükségképpen erősödnek föl a gyermeki világban, következőképpen a mesékben, versekben is (a „fölnőtt” irodalomban is hasonló történik), a Kányádi-versben azonban ezek a fölerősített emberi, erkölcsi értékek – mindig alapértékek, tehát egyetemesek, kor fölött állók.

Természetesen szó sincs arról, hogy valamennyi meséje, gyerekverse besorítható lenne a főtebb vázolt típusokba, vagy hogy gyermekeknek írt munkáiban minden esetben célszerű lenne a *colour localt* és az aktualitást, vagy a kisebbségi sors üzenetét keresni és kimutatni. Verseinek, meséinek egy másik jelentős vonulata például erősebben illeszkedik a klasszikus mesékhez, elsősorban a magyar népmesékhez (szegény ember – gazdag ember, a legkisebb fiú jutalma, a királylány és a mostoha, az állatok, növények eredettörténete), a magyar mondavilághoz (*Lehel vezér lova; A békási báránypörkölt*), illetve az ezópusi állatmesékhez (városi és falusi egér, farkas és kutya) – az életmű ezek földolgozásai, gazdag variációi révén is bekapcsolódik az egyetemes hagyományvilágba. Azonban úgy vélem, alapvetően a honosság élménye, a hagyományőrzés, a nyelvőrzés, az élmény- és életszerűség, a természetesség, a valóságtisztelet, az organikusság, a műfajok és világok közti átjárhatóság, a személyességnek és a személyes jelenlét hitelességének a koordinátái határozzák meg Kányádi Sándor gyermekmeséinek, verseinek univerzumát és világképteremtő stílusát.

Még „mesemorzsái”, kisebb gyermekekhez szóló rövidke meséi, számos versetűdje is (*Napsugár versek*), melyek a természeti jelenségeket, az idő örök körforgását örökítik meg, a honosság élményét közvetítik. Műveiben tematikailag talán nagyobb arányban jelennek meg a falusi, paraszti életformához fűződő motívumok – de ez a jelenség szintén értelmezhető azzal is, hogy első olvasói (az erdélyi gyermekek) alapvetően egy falusi-abb, föld- és természetközeli társadalomban éltek/élnek. Ám a természethez csak virtuálisan kapcsolódó, annak teljes, összetett szépségét tapasztalatilag talán soha át nem élő, de arra vágyakozó (városi) gyermek számára is roppant vonzó és izgalmas lesz ez a világ – mert nagyon élhető és nagyon emberi. Ahogy versei, meséi bevezetnek a múltba, a hagyományokba, ahogyan tanúskodnak az egyetemes emberi erények és értékek mellett (igazság, becsület, gyakorlati okosság, furfang, tapintat, szolidaritás), írásainak másik vonulata ugyanúgy vezet és avat be a természet világába.

Elsősorban a kisebb gyermekekhez szólnak azok a versetűdők, melyek a természet szépségére, erejére, örök törvényeire, az idő ciklikusságára, az évszakok természetére (a különböző tavasz-, nyár-, őszi-, télcsalogatók, -köszöntők, -búcsúztatók, illetve a mikrokozmosznak tekinthető *Küküllő-kalendárium*) hívják föl a figyelmet. A költő számos alkalommal írja verseibe, mesébe a honos állatok, növények, virágok viselkedését, ismertet meg jellemző vagy rejtett tulajdonságaikkal (*Jámbor medve, Bivalyos vers, Az okos kos, A tücsök és a kaszáló gép, Vadcsereznye*). A szokásos feleletgetős, mondókás, bátorító versikék szó-készlete, hangulata szintén abból a környezeti világból építkezik (madárkák, háziállatok, napocska, szél, eső, hold), amellyel nap mint nap találkozik a gyermek.

A könnyednek tetsző Kányádi-vers is valójában rengeteg ismeretet, „információt” közöl, már a legkisebbekkel is. Az évszaksorolókból például nem csupán a természet fordulásának jezeit rögzítik a versek, de a gazdasági naptári rendről (mikor vetnek, aratnak, szüretelnek), a népi időjósásról (különösen a medvék történetekben), az erdei és mezei állatok életéről is sok mindent elárulnak (a madarak, állatok mikor hozzák világra, költik ki kicsinyeiket, melyik évszakban mit esznek). A vers, a mese úgy avat be, hogy az ismeretközlő, a didaktikai szándék észrevétlen marad. Ezeknél a lírai etűdöknél is igaznak vélem, hogy az életszerűség, valóságosság és a játékosság, fantázia, képzelet tartománya könnyedén átjár egymásba. A mesélő nem megszünteti a mese teremtett valósága és a mindennapok valósága közt a határt, hanem folyamatosan átjár egyikből a másikba. Lényeges azonban, hogy a bivaly, a halacska, a medve, az őz, az egérke, a tulipán, a mogyoróbokor, a babszem – mindig valóságos bivaly, hargitai medve (és sohasem játékmaci), paszulyka stb. marad, bármennyire antropomorfizálódnak is a mese folyamán. A *Világlátott egérke* valóságos egérként talál vissza a mezőre, s – számos antropomorf

kalandja és civilizációs tapasztalata után – éli valóságos és közönséges mezei egér-életét. Antropomorfizálódhatnak még elvont fogalmak is – a tavasz öregemberként, a nyár ifjú legényként zsórtólódhat egymással, az ős fakó lovon veheti számba a földeket –, lehetnek morális példázatok megszemélyesítői, de a vers- és mesezárás visszakapcsol az élet-szerűbe. A képzelet éppen csak egy picit lendül meg, vagy meg sem kell lendülnie, mert a természet önmagában csodálatos – csak meg kell látni a csodát. A *Hallgat az erdő* című feszes dalformában komponált balladai műremek például egy bontakozó erdei drámát jelenít meg: a farkas készülődő támadását és a szarvas menekülését szakszerűen, tárgyias pontossággal rögzíti és közvetíti. Ha úgy tetszik, semmi mesei, fiktív vagy delfiniált momentumot nem tartalmaz (még a szarvas megmenekülése is életszerű) – fölmerülhet a kérdés, miért tekintjük gyerekversnek mégis? Vagy a *Tánc a deltában* című kis etűdöt, mely 2–3, 3–2 tagolású pattogó ritmusával, csupa-zene rímeivel, áprilys derűjével szintén nem több, mint egy esti természeti jelenség zsánerszerű leírása? „Vízi világban / vízi virágok / esti szellőre / lejtik a táncot. // Hajlik a nád és / hajlik a káka, / keringőt jár a / lótus virága. // Tücskök és békák / vígan zenélnek: / gyűlnek a bálba / kócsagok, gémek. // Vadmalac, vadkan / megszelfidülve: röffenni sem mer / parton a csürhe. // Fönn a hold egyre / szebben világol, / lenn a képmása / maga is táncol.”

Ezeket a pazar rímelésű, mives nyelven megformált, feszes ritmusú dalokat, zsánereket, illetve a más, klasszikus gyermekvers műfajú mesteri etűdöket (mondókákat, hívogatókat) úgy vélem, elsősorban azért tekinthetjük valóban gyermekverseknek (gyermekekhez szóló verseknek), mert üzenetek, világképük nem strukturált, azaz egyjelentésűek, s mert a világban meglévő disszonanciákat is megjelenítve, megoldva, mindenkor a világrendet közvetítik és a létbizalmat erősítik. Kányádi Sándor gyermekverseiben és meséiben a – jó gyermekirodalmat mindenkor jellemző – egyetemes létbizalom elsősorban a világban való otthonosság élményében formálódik meg. Otthonosság a nyelvben, a hagyományban, a természetben, az emberi környezetben –, pontosabban: otthonosság a mi anyanyelvünkben, a minket konkrétan körülvevő emberi és természeti környezetben. Arra az élményre vezetnek rá játékosan, humorral, derűvel, szép szóval, hogy saját szülőföldünk olyan mikrokozmosz a világegészben, amelyben élni jó, és amelyben felnőni érdemes.